

Ekonomiczny Uniwersytet Dziecięcy

Nauczanie wartości
wychowanie do wartości

dr Lidia Wollman

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach
28 września 2015 r.

Organizatorzy

Czym są wartości?

„wartość – podstawowa kategoria aksjologii, oznaczająca wszystko, co cenne i godne pożądania, co stanowi cel ludzkich dążeń” oraz kryterium postępowania człowieka.

W ujęciu filozoficznym wartości dzielą się na pozytywne i negatywne, np. prawda – kłamstwo, piękno – brzydota, dobro – zło, zdrowie – choroba.

Triada Platona: **Dobro, Prawda, Piękno** – transcendentalia, grecki kanon etyczny.

Wartości w ujęciu psychologicznym

To pewne standardy kierujące ludzką aktywnością.

Kierunek motywacji ludzkiej działalności: ku czemu ludzie dążą, czego poszukują.

Kryteria, na podstawie których jednostka ocenia rzeczy i zjawiska stosownie do ich ważności; mają one wpływ na selektywność spostrzegania, przetwarzanie informacji oraz wybór celów działania

Wartości w ujęciu socjologicznym

Standardy zachowań dziedziczone w procesie socjalizacji (najpierw pierwotnej w rodzinie, potem permanentnej w instytucjach wychowania), modele, wzorce, normy, przedmioty, które pociągają, stają się obiektem dążeń i postaw jednostek i grup

Wartością jest wszystko to, co stanowi przedmiot potrzeb, postaw, dążeń i aspiracji człowieka. Może to być przedmiot materialny, cecha, instytucja, idea, rodzaj działania, typ stosunków społecznych itp. (D. Dobrowolska)

Wartości w ujęciu kulturowym

Człowiek poprzez swe wybory urzeczywistniane w działaniach buduje kulturę. W niej się wyraża i potwierdza. Poznając wartości danej kultury wnikamy w jej istotę i tożsamość, głębiej rozumiemy.

„Wartością jest dowolny przedmiot materialny czy idea lub instytucja, w stosunku do którego jednostka lub zbiorowość przyjmuje postawę szacunku, przypisując mu ważną rolę w swoim życiu i dążenie do jego osiągnięcia odczuwają jako przymus.

Wartościami są te przedmioty lub stany rzeczy, które zapewniają równowagę psychiczną, dają zadowolenie. Dążenie do nich lub ich osiągnięcie daje poczucie dobrze spełnionego obowiązku, jest też niezbędne do utrzymania spójności grupy, jej siły i jej znaczenia wśród innych grup” (J. Szczepański).

Klasyfikacje wartości

- Ze względu na materię: rzeczy i idee czyli wartości materialne i duchowe
- Ze względu na zasięg: uniwersalne i jednostkowe
- Ze względu na czas: historyczne i aktualne
- Ze względu na trwałość – trwałe i chwilowe
- Ze względu na sferę zaangażowania: uczuciowe i intelektualne
- Ze względu na ogólną ocenę: czy uznajemy je za godne – pozytywne i negatywne (antywartości)

Patrząc na wymiar egzystencjalny wyróżniamy:

- Wartości witalne (bytowe)
- duchowe: poznawcze, hedonistyczne, moralne, estetyczne

W ujęciu socjologicznym:

- Wartości osobowe (wartości życia codziennego, wartości ostateczne)
- Wartości społeczne (dające poczucie konsensusu społecznego i zgody społecznej), stanowią fundament porozumienia narodowego, pozytywnej współpracy i współdziałania dla dobra

Degradacja wartości

Współczesna kultura została porażona subiektywizmem i relatywizmem. Ofiarą padła klasyczna triada obejmująca Prawdę, Dobro i Piękno. Prawda nie jest już uzgodnieniem poznania z rzeczywistością, lecz "moim poglądem". Dobro nie jest celem, który domaga się spełnienia, lecz "moją zachcianką". Piękno nie jest już doskonałością i ładem, lecz "moim gustem".

„Relatywizm i subiektywizm jest na rękę głównie leniom lub nieukom, a promują go najczęściej filozoficzni dyletanci. Człowiek mądry wie, że z Prawdy, Dobra i Piękna zrezygnować nie wolno. Musimy ich ciągle się uczyć, by w ich świetle trafnie poznawać, podejmować prawidłowe decyzje i kształtować smak. Nie zawsze jest to łatwe, wymaga cierpliwości, ale na pewno przyniesie zdrowe owoce, bo uchroni nas przed nihilizmem - tą zmorą czasów współczesnych - pozwalając odzyskać wiarę w głębszy sens życia” (prof. dr hab. Piotr Jaroszyński).

Upadek wartości

- Kościoła
  - Rodziny
- Ojczyzny
  - Narodu
- Miłości
  - Etosu pracy
- Innych, jakich?
  - Wspólnoty

Wybór życia wg wartości

Czwórmian etyczny:

- Prymat osoby nad rzeczą
- Prymat znaczenia (*być*) nad posiadaniem (*mieć*)
- Prymat etyki (postępowania moralnego) nad techniką (w prakseologicznym znaczeniu)
- Prymat miłosierdzia nad sprawiedliwością, w tym życzliwości nad skutecznością i wynikami działań, prymat serca nad rozumem.*

*W. Furmanek: *Człowiek, człowieczeństwo, wychowanie*, Rzeszów 1995, s. 70

Rozwój moralny wg Kohlberga

Poziom przedkonwencjonalny (do okresu wczesnoszkolnego)

- stadium 1 – moralność heteronomiczna reguł przestrzega się po to, aby uniknąć kary; dzieci nie biorą pod uwagę więcej niż jednego punktu widzenia
- stadium 2 – indywidualizm i cele instrumentalne dobre czyny, to takie, które mają na celu dobro własne dziecka; pojawia się potrzeba i chęć bycia „grzecznym dzieckiem”

Poziom konwencjonalny (od środkowego wieku szkolnego do adolescencji)

- stadium 3 – konformizm interpersonalny dobre czyny, to takie, które są akceptowane społecznie – przez rodzinę, nauczycieli, grupę rówieśników; podstawą zachowania jest konformizm
- stadium 4 – zgodność z prawem pojawia się szacunek dla autorytetów; dobre zachowanie polega na przestrzeganiu praw i wywiązywaniu się z obowiązków

Poziom postkonwencjonalny (po adolescencji)

- stadium 5 – umowa społeczna, zasady moralne są określane przez grupę na zasadzie umowy między jej członkami; poza tym istnieją podstawowe zasady takie jak ochrona życia i wolności
- stadium 6 – uniwersalne zasady sumienia o postępowaniu człowieka decydują jego wewnętrzne standardy, nawet wówczas, gdy stoją w sprzeczności z prawem

Rozwój moralny

Etapy rozwoju moralnego wg Heliodora Muszyńskiego:

- **anomia moralna**
- **heteronomia moralna (2-9. r.ż.)**
- **socjonomia moralna (9-13. r.ż.)**
- **autonomia moralna (13-21. r.ż.)**

Anomia moralna

Obejmuje okres do ok. *2 roku życia* –
cechuje go amoralizm, brak świadomości i
motywacji moralnej;

- Uczenie się przez naśladowanie
- Tworzenie nawyków
- Rodzic wzorem i modelem

Czego możemy zazdrościć dzieciom?

1. Wstają wcześnie rano, zawsze gotowe do zabawy.
2. Nie przejmują się tym, jak wyglądają.
3. Nie obchodzi ich to, co sądzą o nich inni.
4. Nie martwią się, jeśli ktoś ich nie lubi.
5. W ich słowniku nie ma "plotki" i "zdrady".
6. Jak płaczą, to głównie z fizycznego bólu.
7. Żyją tu i teraz, nie planują.
8. Mówią, co myślą i robią, co chcą.
9. Nie ukrywają swoich uczuć.
10. Są zawsze sobą.

www.facebook.com/MamyMamom

Heteronomia moralna

Trwa od 2 do 9. r.ż. – nakazy regulujące zachowanie są dane z zewnątrz, trwałe, niezmiennie (sankcje zewnętrzne są głównym powodem przestrzegania reguł moralnych);

- **Faza egocentryzmu (2-5. r. ż.)** – niezdolność rozumienia cudzych stanów psychicznych, projektowanie na innych własnych emocji i dążeń, działanie zmierzające do uniknięcia kary i uzyskania nagrody; Dziecko przyjmuje za słuszne i właściwe zasady podawane przez autorytet, a podczas oceny czynów bardziej zwraca uwagę na okoliczności zewnętrzne (fizyczne) czynu niż towarzyszące mu intencje.
- **Faza konformizmu (5-9. r.ż.)** – działanie ukierunkowane na podziw, uznanie innych, akceptację, pojawia się stres wynikający z konfliktu postępowania z wymogami moralnymi, wykształca się zdolność oceny zachowania innych; reguły są przestrzegane, by uniknąć kary i spełnić swoje potrzeby, działanie dobre to mające na celu dobro własne (nie innych), brak uwzględniania intencji i perspektywy innych.

Działania dorosłych skierowane na rozwijanie empatii, rozumienia emocji własnych i innych, dawanie przykładu, tworzenie sytuacji wymagających oceny moralnej lub wyboru między dobrem a złem. Dużo rozmów z dzieckiem, a także:

- zachęcanie do samodzielności
- udzielanie konstruktywnych informacji zwrotnych
- odpowiednia pomoc (nie wyręczanie!) w rozwiązywaniu zadań
- stwarzanie okazji do kontaktów z innymi ludźmi
- pomoc w rozpoznawaniu mocnych stron dziecka
- zachęcanie do pielęgnowania uzdolnień i rozwijania pasji
- tworzenie ofert działania na rzecz innych osób w najbliższym otoczeniu

Socjonomia moralna

Obejmuje wiek od 9 do 13. r.ż.) – akceptacja norm obowiązujących w grupie, bez uznania ich za własne;

- *moralność partykularystyczna* – nie uznawanie zasad moralnych, osądzanie czynów tylko w oparciu o daną sytuację
- *konwencjonalizm* – identyfikacja z normami uznawanymi przez innych członków grupy, dostosowanie się do lidera, który narzuca wartości

Kontrola grup, w jakie wchodzi dzieci, rozmowy, bycie przykładem wymaganych norm

Najważniejsze cechy dziecka w okresie środkowego wieku szkolnego

Kluczową rolę w budowaniu samokontroli emocjonalnej odgrywa rozumienie emocji i dystansowanie się poznawcze.

Ważniejszą rolę od rodziców, nauczycieli i innych dorosłych zaczynają odgrywać w życiu dziecka rówieśnicy. W grupie rówieśniczej tworzą się zręby tożsamości społecznej.

Na czas środkowego wieku szkolnego przypada budowanie pierwszych przyjaźni opartych nie tylko na wspólnej zabawie, ale także na lojalności, wzajemnej pomocy i zaufaniu.

Dziecko przechodzi z etapu moralności przedkonwencjonalnej do konwencjonalnej, dbając o zachowanie zgodne z wymogami grupy oraz autorytetów.

- Po ukończeniu VI klasy szkoły podstawowej dziecko powinno już umieć odpowiedzieć sobie na pytania:
- o sobie – jaki jestem; co potrafię; co mi nie wychodzi; czego lubię się uczyć; do czego dążę – w uczeniu się, grach, zabawach; co zrobić, aby osiągnąć zamierzone cele
- o innych – czy i za co mnie lubią; czy ja ich lubię i dlaczego; co robić, aby z nimi dobrze się bawić; czy lubię z nimi się bawić, uczyć, współpracować.

Autonomia moralna

Obejmuje okres od 13 - 21. r.ż. – postępowanie według norm ze względu na ich wewnętrzne aprobowanie i uznanie za własne;

- *pryncypializm (13-15. r.ż.)* – uznanie norm za własne, bezwzględne ich przestrzeganie, początek sumienia, samoocena moralna, dylematy moralne, krytyka dorosłych;
- *racjonalizm (15-17. r.ż.)* – szukanie sensu uprzednio zaakceptowanych norm, analizowanie przyczyn przestrzegania norm i ich celów;
- *idealizm moralny (17-21. r.ż.)* – moralność ma charakter świadomy i refleksyjny, problemy moralne są rozstrzygane z punktu widzenia przyjętego systemu wartości, orientacja na cele społeczne, układem odniesienia są ideały i wiedza.

Partnerskie podejście, rozmowy, rozmowy, rozmowy, odcinanie pępowiny, dawanie większej wolności ale i odpowiedzialności

Samowiedza

- Etap autonomii kończy się osiągnięciem tzw. poziomu samowiedzy:
  - znajomość własnego "ja" i własnej psychiki,
  - umiejętność panowania nad osobistymi doznaniem i emocjami,
  - zdolność radzenia sobie w sytuacjach stresowych,
  - gotowość do rozwiązywania problemów,
  - zdolność do kierowania własnym rozwojem osobistym.
- Samowiedza jest wynikiem zorganizowanego i długiego procesu wychowania moralnego, w którym uczestniczą różne organizacje i środowiska (rodzina, szkoła, kościół, rówieśnicy). Na prawidłowy przebieg kształtowania się świadomości moralnej mają też wpływ takie czynniki zewnętrzne jak sytuacja polityczna i społeczna oraz trendy kulturowe.

Pytania stawiane przez nastolatki

- Kim jestem?
- Kim nie jestem?
- Kim chcę być i w jaki sposób pokazywać się innym?
- Jak nie chcę być spostrzegany?
- W jakich rolach chcę funkcjonować w dorosłym życiu?

20 zdań, które mówi każda mama (prawie) codziennie

1. Nie

2. Za chwilę

3. Gdzie masz buty?

4. Oddaj mi telefon

5. Spuścisz wodę?

6. Umyłeś ręce?

7. Może później

8. Najpierw dokończ jeść

9. Naprawdę?

10. Nie dotykaj

11. Wypluj to!

12. Cichutko

14. Zejdź z tego!

13. Idź zrób siusiu

15. Słyszysz mnie?

17. Co się mówi?

16. Co ty tam robisz?

18. Nie jęcz tyle

20. KOCHAM CIĘ :)

19. Bo nie będzie bajki na dobranoc!

Nastolatek

1. W okresie wczesnego dorostania, wraz z rozpoczęciem procesu dojrzewania, wzrasta niestabilność emocjonalna.
2. U podstaw dojrzewania biologicznego leży burza hormonalna; przejawy tego procesu to przede wszystkim skok pokwitaniowy oraz ujawnienie się pierwszo- i drugorzędowych cech płciowych.
3. Dojrzewanie dziewcząt i chłopców przebiega w nieco innym tempie i czasie. Dziewczęta dojrzewają wcześniej, zaś chłopcy dłużej i bardziej intensywnie. W przypadku obu płci proces dojrzewania poprzedzony jest dezintegracją ich zachowania i relacji z otoczeniem.
4. Relacje z rówieśnikami coraz częściej przyjmują formę bliższych kontaktów z przedstawicielami odmiennej płci.
5. Ciało staje się przedmiotem szczególnego zaabsorbowania oraz jest poddawane krytyce. Skutkiem niezadowolenia z własnego wyglądu mogą być niekonstruktywne praktyki nastolatków (np. restrykcyjna dieta).
6. W tym okresie pojawia się nowa forma myślenia: myślenie hipotetyczno-dedukcyjne.
7. Nastolatek dąży do większej autonomii w relacji z rodzicami, co może być zarzewiem konfliktów.

Czego potrzebuje nastolatek – rady dla rodziców

- relacji z rodzicami dopuszczającej znaczny zakres autonomii
- relacji z rodzicami obejmującej bliski kontakt pozwalający na dzielenie się trudnościami i wątpliwościami
- możliwości dyskusowania z rodzicami, przedstawiania swojego punktu widzenia odbiegającego od poglądów rodziców
- poczucia bezpieczeństwa związanego ze świadomością możliwości popełniania błędów, świadomość rodzicielskiego wsparcia
- obecności pozytywnych wzorców osobowych, zarówno wśród dorosłych, jak i rówieśników
- możliwości wchodzenia w różnorodne relacje z rówieśnikami, posiadanie grupy znajomych

Kształtowanie wrażliwości

- Wrażliwość moralna – stałe pielęgnowanie norm i wartości wywiedzionych z Prawdy, Dobra i Piękna;
- Wrażliwość społeczna – działania na rzecz innych ludzi, łączenie się z innymi w celu wydobywania prawdy, udzielania pomocy, obrony słusznej sprawy;
- Wrażliwość estetyczna – postawa wobec piękna i brzydoty, wobec świata ludzi, przyrody i symboli, przedmiotów, a także samego siebie
- Wrażliwość egzystencjalna – głęboki związek z różnymi przejawami życia, afirmacja życia wynikająca z daru bycia człowiekiem (energia, optymizm, miłość i pasja życia)
- Wrażliwość językowa – dbałość o piękno języka i poszukiwanie go
- Wrażliwość poznawcza – pasje intelektualne, twórczy niepokój, radość poznawania i uczenia się, wnikliwość, krytycyzm

W życiu nie chodzi tylko o to, by mieć ukształtowaną wrażliwość, ale by uczynić ją też podstawą swego działania (B. Dymara).

Najważniejsze wartości

Zależne od etapu życia, od wartości hedonistycznych, rozwojowych, poznawczych, poprzez wartości życia, miłości, rodziny, do wartości transcendentnych, duchowych.

Uniwersalne wartości zawsze na czasie:
Dobro w uczynkach, relacjach z innymi,
Piękno w działaniach, pracy, otoczeniu,
Prawda w słowach, czynach i życiu.

Zadania rodziców wobec dziecka

- **Opieka** – zapewnienie bytu, dbałość o zdrowie, zaspokojenie podstawowych potrzeb materialnych, społecznych, edukacyjnych
- **Zasilanie emocjonalne** – okazywanie bezwarunkowej miłości, troski, współczucia i zrozumienia, zaspokajanie potrzeb emocjonalnych (bezpieczeństwa, akceptacji, poszanowania godności, przynależności, zachęty i wsparcia, bycia ważnym i docenianym)
- **Wychowanie** – od dyscypliny i kontroli rodzicielskiej do samodyscypliny i samokontroli – to kształtowanie umysłu i serca dziecka tak, by wyrosło na mądrego i szczęśliwego człowieka.

"To jest Twoja wina!,,

"Bachor!,,

"Nie mam na to czasu!,,

"Odpuść!"

Powinności wychowawcze rodziców

- Bycie wzorem właściwych postaw i zachowań
- Rozwijanie inteligencji emocjonalnej (w tym empatii), uczenie nazywania i rozpoznawania emocji oraz panowania nad impulsami
- Nauczanie myślenia – poprzez rozmowy, czytanie, rozbudzanie ciekawości świata, pokazywanie zależności przyczynowo-skutkowych, zachęcanie do stawiania pytań i wyciągania wniosków, rozważanie skutków decyzji i motywów działania itd.
- Nauczanie norm i umiejętności społecznych – dobrych manier, dobrej komunikacji z ludźmi

Powinności wychowawcze rodziców

- Nauczanie wartości – szacunku, uczciwości, odpowiedzialności, odwagi, samodyscypliny, pokojowości, sprawiedliwości, optymizmu, przyjaźni i miłości, solidarności, piękna, mądrości; pomoc w budowaniu mocnego charakteru dziecka (dobre nawyki)
- Nauczanie dobrej organizacji i pracowitości poprzez planowanie działań oraz wyznaczanie dziecku stałych obowiązków i zajęć
- Przewodnictwo intelektualne i duchowe – rozmowy o życiu, wartościach, lekturach, przekaz wiary
- Ochronę przed szkodliwymi wpływami – np. ze strony kultury masowej, uczenie mądrego korzystania z mediów i informacji

Bibliografia

- K. Olbrycht: *Prawda, Dobro i Piękno w wychowaniu człowieka jako osoby*, Katowice 2000, wyd. UŚ
- K. Denek, U. Morszczyńska, W. Morszczyński, S.C. Michałowski: *Dziecko w świecie wartości. Aksjoogiczne barwy dziecięcego świata*, Kraków 2003, Impuls
- B. Dymara, M. Łopatkowa, M.Z. Pulinowa, A. Murzyn: *Dziecko w świecie wartości. Poszukiwanie ładu umysłu i serca*, Kraków 2003, Impuls
- B. Dymara, B. Cholewa-Gałuszka, E. Kochanowska (red.): *Sztuka bycia człowiekiem. Wychowanie a poszukiwanie wartości i sensów życia*, Kraków 2011, Impuls
- I. Koźmińska, E. Olszewska: *Z dzieckiem w świat wartości*, Świat Książki, Warszawa 2011

Niezbędnik dobrego nauczyciela

<http://eduentuzjasci.pl/publikacje-ee-lista/2-uncategorised/860-lista-publicacji-w-projekcie-entuzjasci-edukacji.html>